

Necropola Bronzului timpuriu de la Ampoia (jud. Alba)

— Descriere antropologică —

MICHAELA PERIANU

Antropologic, materialul descris în lucrarea de față reprezintă primul grup de morminte, respectiv prima serie de schelete aparținând purtătorilor culturii Coțofeni de pe teritoriul țării noastre.

Materialul osteologic provine din Transilvania (arie geografică de mare întindere a descoperirilor Coțofeni) din necropola tumulară de inhumatie de la Ampoia (com. Metes, jud. Alba), dezvelită integral în cursul campaniilor arheologice din anii 1979—1988 și formată din nouă tumuli, incluși prin caracteristicile lor, în grupul mare al tumulilor „Bedeleu” (de la culnea omonimă). Grupul constituie o variantă regională în cadrul fazei târzii a culturii Coțofeni din Transilvania, individualizarea sa constând în contactul cu elemente Schneckenberg B—Jigodin (rezultat din expansiunea spre vest a comunităților Schneckenberg târzii și soldată cu ocuparea ultimelor teritorii locuite de populația Coțofeni, din care va lua naștere un nou orizont cultural).

Denumirea „grup Bedeleu” desemnează toți tumulii explorați în Carpații Apuseni caracterizați prin : apartenența culturală la faza târzie Coțofeni, prezentarea sub forma unor movile funerare izolate sau grupate (3—4 până la 15—20), ritul practicat : inhumarea cadavrelor direct pe sol fără groapă în poziție chircită, cu orientarea inconstantă a trupului, acoperite cu o lentilă subțire de pământ peste care se ridică o manta de bolovani de calcar. Prin numărul mare de tumuli dezveliti necropola de la Ampoia este în prezent aria cea mai vastă a acestui tip de înmormintări¹. Mormintele sale se pot împărți, în funcție de numărul indivizilor conținuți, în : morminte individuale (de bărbați, femei, copii), morminte duble (doi adulți, adult și copil, doi adolescenți) și morminte colective (adulți și copii) ; iar după modul de așezare a cadavrului în mormint, scheletele au fost găsite în poziție chircită pe partea dreaptă, pe stînga sau pe una din aceste părți, cu jumătatea superioară a scheletului în poziție dorsală, dar și cu osemintele depuse sub formă de grămadă (mormint colectiv) pe o platformă de piatră dreptunghiulară.

Alături de mormintele de inhumatie majoritare, s-au găsit trei morminte de incineratie individuale aparținind unor indivizi adulți.

Tumulii s-au notat de la unu la nouă cu cifre romane, iar mormintele cu cifre arabe de la (1 . . . n) în funcție de numărul lor în tumuli. Osemintele cercetate reprezintă resturile scheletice a 48 de indivizi adulți și copii provenind din șapte tumuli (II—VIII) cu 38 de morminte.

În ceea ce privește starea de conservare, materialul este foarte prost prezervat, oasele fiind puternic corodate și foarte friabile, în multe cazuri reprezentind fragmentar scheletul, fapt pentru care prelucrarea sa a fost deosebit de dificilă, necesitind o atenție specială la spălare și o anevoioasă muncă de întregire, precum și o minuțioasă observare a tuturor fragmentelor osoase pentru extragerea detaliilor utile studiului. S-au coroborat date metrice și morfoscopice în vederea unei caracterizări antropologice complete, s-au determinat sexul, vârsta și statura scheletelor, încadrarea tipologică,

¹ H. Ciugudean, *Apulum* 23, 1986, p. 67—82.

s-a discutat patologia dento-maxilară și osoasă (unde a fost cazul) și, în măsura posibilităților, s-au evidențiat aspecte ale vieții sociale.

Au fost utilizate metodele Acsadi-Nemeskeri² și Ferembach și colab.³ pentru determinarea sexului și a vârstei, tabelele Ubelaker⁴ pentru stabilirea vârstei copiilor, tabelele Bach⁵ și Breitinger⁶ pentru statură și datele lui Boev⁷ pentru încadrarea tipologică.

Prin descrierea materialului osteologic de la Ampoița sintem departe de a afirma cunoașterea populației creatoare a culturii Coțofeni, dar putem constata că un grup uman făcând parte din această populație și restrins la materialul nostru scheletic, prezenta trăsăturile antropologice și modul de viață relevate de acest prim studiu.

Descrierea mormintelor.

Caracterizarea antropologică individuală :

Tumulul II : M_1 — Schelet, parțial reprezentat, aparținând unui individ de sex feminin, adult foarte tânăr (20–22 ani), de talie supramijlocie (160 cm), cu oase fragile și reliefuri șterse. Craniul este pentagonoid în norma verticală și în formă de casă-bombă în norma occipitală, doliocran (73,44), relativ înalt, acrocran (96,92) și ortocran (71,18) cu fruntea îngustă, stenometopă (65,38) și înaltă, cu crestele temporale divergente (75,22) și cu baze frontale și parietale marcate. Glabella și arcurile supraciliare sînt șterse, inionul (1), mastoida moderată (2). Masivul facial prezintă orbite înalte cu marginea superioară ascuțită și unghiurile rotunjite, nasionul superficial, nasul îngust și drept, malarele gracile dispuse intermediar, fosa canină medie, bolta palatină adincă cu arcada dentară paraboloidă, ușor prognatism alveolar. Mandibula este gracilă cu gonioane eversate, amprente musculare șterse, menton în formă de buton, cu ramul vertical jos și destul de îngust, dentiția de tip progresiv $M_1M_2M_3$.

Oasele scheletului post-cranian sînt lungi și gracile cu reliefuri slabe, humerusurile cu indice diafizar euribrahial (80,00 ; 75,00) au o musculatură slab dezvoltată fără o diferențiere funcțională dreapta-stînga ; femurele sînt platimere 71,21 ; 68,75), cu relief subtrochanterian slab și indice pilastric scăzut (88,46), tibiile sînt platicnemice (64,51), cu fațete articulare suplimentare pentru astragal.

Gracilitatea deosebită a scheletului, sutura sfeno-bazilară închisă, M_3 la planul ocluzal pe maxilar și neerupt pe mandibulă, suturile craniene deschise, epifizele prezente sudate cu diafizele oaselor, abrazia dentară absentă — indică un individ de sex feminin foarte tânăr. Nu apar modificări patologice. Tipologic, acest schelet aparține grupului mediteranoid.

M_2 : schelet bine reprezentat, chiruit pe stînga cu partea superioară așezată dorsal ; aparține unui individ de sex masculin, Senilis (peste 65 ani), statura supramijlocie (168 cm). Craniul, cu suprastructuri osoase moderate, glabella (1), inionul (1–2), mastoida (3), este lung și îngust, hiperdolicoeran (67,85), hipsicran (64,79) și acrocran (95,48), are o formă ovoidă în norma verticală și de bombă în norma occipitală, fruntea este eurimetopă (75,93), arcurile supraciliare moderate, marginea superioară a orbitelor rotunjită și orificiul supraorbital deschis. Fața este leptoprosopă (89,60) și leptenă (55,20), cu orbitele patruleterate cu unghiurile rotunjite, hypsiconce (92,30), malarele alungite cu dispoziție intermediară, nasul drept, leptorin (46,00), apertura piriformă de tip antropin, fosa canină mijlocie. Mandibula, moderat gracilă, prezintă gonioanele eversate, amprente medii pentru maseteri, mentonul piramidal, orificiul mentonier plasat P_1P_2 , o abrazia dentară maximă (5) și o retracție alveolară avansată (urmare a numeroși dinți pierduți *intra vitam*), cu modificarea dimensională a corpului mandibular și un ram vertical jos de lărgime medie.

Scheletul post-cranian destul de gracil are oasele lungi bine modelate funcțional, cu o musculatură dezvoltată : humerusurile au V-ul deltoidian alungit și proeminent, indicele diafizar (76,19 ; 78,94), cubitusurile sînt eurolene (91,66 ; 82,60), cu creste interosoase mari. Femurele sînt platimere (84,37 ; 80,60), fără pilastru (83,87), cu relief subtrochanterian moderat, tibiile hiperaplitate, indicele enemic (62,16) și cu „fațete orientale”.

² G. Acsadi, J. Nemeskeri, *History of human life span and mortality*, Budapesta, 1970.

³ D. Ferembach, I. Schwidetsky, M. Sloukal, *Bull.MSAP*, 6, 1979, p. 7 și urm.

⁴ D. H. Ubelaker, *Human skeletal remains*, Taraxacum - Washington, 1978.

⁵ H. Bach, *Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen weiglicher Skelette*, *Anthrop.*

Anz. Jg., 29, 1965, p. 12–21.

⁶ E. Breitinger, *Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen*, *Anthrop. Anz.*, 14, 3–4, 1938, p. 249–274.

⁷ P. Boev, *Die Rassen Typen der Balkanhalbinsel und der Ostägäischen Inselwelt und deren Bedeutung für die Herkunft ihrer Bevölkerungen*, Sofia, 1972.

Suturile craniene total obliterate, abrazia maximă (5) a dinților, numeroși dinți pierduți *intra vitam* (incisivul central dreapta maxilar, incisivii centrali mandibulari, 3 premolari, molarul 1 dreapta și stînga mandibulari), retractia mandibulară avansată, precum și stadiile V—VI de rarefiere a spongioasei humerale și femurale, tasările și osteofitele corpurilor vertebrale (în regiunile cervicală și dorsală) indică un individ-Senilis (peste 65 ani). Oasele gracile, talia medie, dolicoocrania, fruntea dreaptă cu relief slab, masivul facial gracil, malarele dispuse intermediar, includ acest individ în tipul mediteranoid.

M_3 : schelet chireit pe stînga cu oasele foarte gracile. Aparține unui adult (22—26 ani) de sex feminin, statura (160,5 cm).

Craniul, ovoid în norma verticală și în formă de casă-bombă în norma occipitală prezintă glabella (2), arcuiri supraciliare pronunțate, orificii supraorbitare închise, bose frontale mari, mastoide (1—2), este mesocran (75,46), acrocran (92,90) și hypsican (70,05), fruntea metriometopă la limita superioară (68,08). Masivul facial este gracil cu față mesenă, nasionul plasat subglabellar, orbitele înalte înclinate înapoi, malarele dispuse intermediar, palatul adînc paraboloid, mandibula gracilă cu gonioane eversate și menton piramidal, ramul vertical jos și îngust. Abrazia dentară este redusă și uniformă, M_3 nerupt pe mandibulă, M_1 mandibular dreapta pierdut intravital cu obliterarea totală a alveolei. Scheletul post-cranian prezintă oase foarte gracile și lungi : humerusurile cu un indice diafizar euribrahial (77,77 ; 81,08) și o diferențiere funcțională evidentă stînga-dreapta, cubitusurile cu indicele diafizar eurolen (75,55 ; 90,90) și o creastă interosoasă puternică. Femurele sînt platimere (66,66) cu o linie aspră moderată și trohanter 3 incipient ; tibiile sînt platicnemice (60,00) cu „fațete orientale”.

Coxalele și sacrumul, mastoidele mici, precum și oasele gracile desemnează un individ de sex feminin, iar suturile craniene deschise, abrazia dentară moderată (2), vertebrele (1—2) sacrale incomplet sudate, capătul sternal al claviculei sudat, indică un adult tînr (22—26 ani). Tipologic, constatăm o dominanță a fondului mediteranoid, cu ușoare influențe protoeuropoide. Modificări artrozice premature la nivelul rahisului (în regiunea dorsală, vertebrele 5—7) și articulația cotului (osteofit olecranian) și molarul unu mandibular pierdut *intra vitam* cu obliterarea totală a alveolei, constituie patologia decelabilă la nivelul acestui schelet.

M_1 : mormînt dublu cu scheletele culcate pe dreapta față în față, unul cu capul la picioarele celuilalt. Osemintele aparțin grupelor de vîrstă Infans II (12—13 ani) și Juvenis (16—17 ani), probabil de sex feminin cu statura (159,33 cm, Bach). Stadiile fuziunii epifizelor cu diafizele oaselor lungi, molarul trei erupt, dar neajuns la planul ocluzal, pe maxilar și pe mandibulă, corespund unui adolescent de (16—17 ani). Aspectul coxalului, gracilitatea și reliefurile osoase șterse, indică sexul feminin. Craniul prezintă o glabellă slab conturată, mastoide mici, malare gracile, fosa canină mijlocie, apertura piriformă antropină și mandibula gracilă cu menton buton. Scheletul post-cranian are humerusuri aplatizate (70,73 ; 75,00), cubitusuri eurolene (92,30), femure plati și hiperplatimere (79,41 ; 73,33), tibii platicnemice (62,50 ; 59,37). Se constată o anomalie dentară în partea dreaptă a maxilarului constînd în includerea caninului.

Particularitățile antropologice ale acestui schelet indică tipul mediteranoid.

M_5 : schelet chireit pe dreapta cu partea superioară așezată dorsal, Maturus (45—50 ani), de sex masculin, statura supramijlocie (167,00 cm, Breitingen). Craniul prezintă reliefuli osoase moderate, glabella (3), arcuiri supraciliare proeminente, mastoidele (3), inionul (1) și liniile nucale bine marcate, este ovoid în norma verticală, dolicoocran (72,10), hipsican (68,42) și acrocran (94,89), cu fruntea eurimetopă (72,99), masivul facial gracil cu orbite evdrangulare și mesoconee (76,74), nas leptorin (43,85), malare dispuse intermediar, fosa canină mijlocie, apertura piriformă antropină, palatul adînc și paraboloid și mandibula cu menton proeminent piramidal și gonioane eversate, ramul vertical jos. Scheletul post-cranian se caracterizează prin reliefuli osoase proeminente : humerusurile sînt aplatizate (70,80 ; 73,91), cu V-ul deltoidian accentuat și alungit, șanțul bicipital foarte adînc și o diferențiere funcțională stînga-dreapta. Radiusurile au indice diafizar (70,58 ; 73,33), cubitusurile sînt eurolene (85,18), femurele hiperplatimere (73,52) cu un pilastru slab. Minore exerescențe pe marginea corpurilor vertebrale reprezintă singurele modificări patologice. În ceea ce privește vîrsta acestui individ, constatăm o neconcordanță între vîrsta suturală și abrazia dentară, suturile craniene complet sinostozate indicînd o vîrstă avansată, iar abrazia dentară moderată (3) și ușoarele modificări spondilartrozice, indică un individ matur. Tipologic, acest individ se încadrează în limitele de variabilitate ale tipului mediteranoid.

M₆ : schelet Infans II (12—13 ani), așezat pe partea stîngă.

M₇ : mormînt colectiv cu trei schelete, foarte prost conservate : Infans I (4,5 ani), Infans I (6—7 ani), Adultus (22—24 ani) probabil de sex masculin, fără patologie osoasă. Scheletul adult prezintă o protruzie glabellară (2), mastoida (3), inionul (1) ; marginea superioară a orbitei este groasă, malarul înalt, nasul îngust cu apertura piriformă de tip antropin, fosa canină medie mandibula înaltă cu gonioane eversate, abrazia dentară redusă.

Scheletul post-cranian prezintă un indice euribrahial (85,00) pentru humerusuri, femure plati- mere (76,56 ; 73,52) și tibii platicnemice (52,94) cu „fațete orientale”.

M₈ : schelet slab reprezentat, chirchit pe partea stîngă. Aparține unui individ Maturus avansat (55—60 ani), se sex feminin, statura (aprox. 159 cm). Craniul este gracil, cu relief frontal șters, mastoida (1—2), inion (0), are o formă ovoidă în norma verticală și de casă-bombă în norma occipitală, este lung și îngust, acrocran (94,69), cu fruntea eurimetopă (71,21), malarele gracile cu dispoziție intermediară, apertura piriformă de tip antropin. Mandibula este gracilă cu P₂—M₃ pierduți *intra vitam* pe hemiarcada stîngă și resorbția alveolară avansată cu modificarea dimensională a corpului.

Tipologie, acest schelet prezintă trăsături mediteranoide.

M₉ : schelet culcat pe stînga, foarte slab reprezentat ; aparține unui individ Adultus (peste 30 ani), probabil de sex masculin. Fragmente din sutura sagitală (*pars verticis* și *pars postica*) închise, abrazia dentară (3) indică vîrsta adultă. Hiperbazalitatea sacrumului, marginea superioară a orbitei groasă și rotunjită, precum și aspectul general al oaselor, ar desemna un individ de sex masculin.

Tumulul III : M₁ și M₂ conțin resturile scheletice prost prezervate aparținînd unui singur individ Adultus (25—30 ani), de sex masculin (?). Oasele scheletului post-cranian se inseriu în aceeași dominantă gracilă a întregii serii, exceptînd musculatura foarte puternică. Calota craniană cu suprastructuri osoase proeminente, glabella (4), areurile supraciliare puternice, mastoida (4), liniile nucale accentuate, este ovoidă în norma verticală și în formă de casă-bombă în norma occipitală, hipsicrană (69,94) și acrocrană, cu fruntea largă și înclinată spre spate și creste temporale intermediare (82,67). Mandibula este înaltă și robustă cu gonioane eversate și menton piramidal, abrazia dentară (2—3) și molarii 2—3 dreapta pierduți *intra vitam* cu alveolele în curs de obliterare. Scheletul post-cranian prezintă humerusuri cu indicele diafizar euribrahial (90,09 ; 86,03), cubitusuri și radiusuri cu creasta interosoasă bine dezvoltată, femurele cu pilastru (118,51 ; 111,11), tibiile eurienemice (74,64). Tipologie, acest schelet poate fi integrat în tipul mediteranoid cu elemente protoeuropeide.

M₃ : Juvenis (aprox. 16 ani), foarte gracil, de sex feminin. Craniul are reliefuri șterse, glabella (0) mastoida (1), orbite înalte cu marginea superioară ascuțită, mandibula gracilă cu menton mic. Oasele lungi sînt gracile dar bine modelate funcțional ; humerusurile au indicele diafizar euribrahial (94,73), femurele sînt eurimere (87,81), tibiile eurienemice (70,00) ; coxalele sînt largi cu incizura ischiatică mult deschisă.

M₄ : mormînt dublu cu scheletele chirchite pe stînga ; A — Maturus (35—45 ani) de sex feminin, B — Juvenis (15—16 ani). A — craniul prezintă o glabellă ștearsă (0), nasionul plasat superficial, mandibula gracilă, inionul (1). Sutura sagitală este închisă în *pars obelica* și *pars postica* și în curs de închidere în *pars verticis* ; abrazia dentară este avansată (4—5) ; P₁ și P₂ mandibulari prezintă carii profunde și caninul mandibular dreapta a fost pierdut *intra vitam*. Scheletul post-cranian se caracterizează prin indici diafizari euribrahiali pentru humerusuri (86,48 ; 85,71), femure hiperplati- mere (70,96 ; 64,51) cu pilastru slab (109,00) și tibii mesoenemice (68,00).

M₅ : fragmente osoase dintr-un schelet de copil Infans I (3,5—4 ani).

M₆ : Infans II (13—14 ani), scheletul foarte prost conservat, chirchit pe dreapta.

Tumulul IV : M₁ : adult, de sex indeterminabil, chirchit pe dreapta, foarte slab conservat. Singu- rele oase prezente sînt femurele cu un relief subtrochanterian bine dezvoltat, pilastru mediu (116,00), indicele de platimerie (73,01) și tibiile hiperplaticnemice (47,50 ; 55,00).

M₂ : schelet Maturus (30 ani), de sex feminin, culcat pe stînga. Craniul prezintă o ușoară pro- truzie glabellară (1), baze frontale proeminente, mastoida (1—2), liniile nucale șterse, nasul leptorin, apertura piriformă antropină, fosa canină medie, palatul adinc, paraboloid, mandibula înaltă, abra- zia dentară (3—4). Oasele lungi sînt subțiri cu amprente musculare medii : humerusurile euribrahiale (95,00), femurele puternic aplatizate (62,33), tibiile eurienemice (73,30), fără fațete orientale. Acest schelet corespunde tipului antropologie mediteranoid.

M₃ : foarte prost conservat, sexul și vîrsta indeterminabile.

M₄ : scheletul prost conservat, aparține unei femei, Maturus (35—45 ani) talia (162,00 cm), cu relieful craniene șterse, oasele lungi gracile cu musculatura bine dezvoltată : indicele humeral (75,00 ; 81,08) euribrahial, femurele hiperplatimere (70,27) cu pilastru (112,00).

M₅ : mormint dublu cu osemintele slab conservate : femeie Adultus (25—30 ani), talia supra-mijlocie (161,00 cm) și copil Infans I (3—4 ani). Oasele adultului sînt gracile și bine modelate : femurele sînt curimere (90,00) și tibiile euricnemice (77,50).

M₆ : mormint dublu : copil Infans I (5 ani?) și Adultus (22—26 ani) de sex feminin, statură medie (157,00 cm).

M₇ : Adultus (22—25 ani), sex indeterminabil, gracil, foarte slab reprezentat.

M₈ : adult, cu oase foarte gracile, slab conservat.

Tumulul V : M₁ : schelet fără conexiune anatomică, cu oasele așezate în grămadă : aparține unui individ de sex masculin, cu talie supramijlocie, Maturus (30—35 ani). Craniul prezintă o protruție glabellară medie (3), mastoide globuloase (2—3), inion (2), frontalul inclinat spre spate, malarul înalt, mandibula cu menton proeminent, cu o marcată reducere dimensională prin pierderea molarilor pe ambele hemiarcade. Abrazie avansată (3 și 4) pentru dinții maxilari, carie la caninul maxilar dreapta. Humerusurile sînt rotunjite (85,00), femurele platimere (70,00), tibiile platicnemice (59,10).

M₂ și M₃ : formează un singur mormint cu două schelete Infans I (6 ani) și Adultus (20—22 ani), de sex feminin, cu oasele foarte gracile și musculatura puternic dezvoltată pentru vîrsta și sexul acestui individ.

M₄ : schelet de bărbat, Maturus (55—60 ani), de talie supramijlocie (167 cm), culcat pe dreapta cu partea superioară dorsal. Craniul prezintă arcuri supraciliare puternice, glabella (3), mastoida (3), inionul (5). Este dolicocran (72,19) acrocran (96,29) și hipsieran (69,51), cu fruntea eurimetopă și crestele temporale divergente (75,00), ovoid în norma verticală, cu occipitalul bombat. Mandibula este gracilă, abrazia dentară maximă. Scheletul post-cranian are humerusurile aplatizate (65,38) cu o musculatură foarte puternică și tibiile mesocnemice (63,80).

M₅ : prost conservat, sexul și vîrsta indeterminabile.

Tumulul VI : conține un mormint colectiv cu patru schelete depuse sub formă de grămadă pe o lespede de piatră : Infans I (5,5 ani), Infans II (8,5 ani), femeie, Adultus (25—30 ani), Adultus (?), de sex feminin (?). Ambii adulți au oase gracile cu impresiuni musculare slabe.

Tumulul VII : M₁ și M₂ conțin cîteva fragmente de oase incinerate de adult.

M₃ : schelet de adult (aprox. 30 ani), chiruit pe dreapta, sexul indeterminabil și copil Infans II (11—12 ani). Adultul are mastoide globuloase, inionul în formă de buton (2), mandibulă cu menton pătrat bituberculat. Scheletul post-cranian este gracil cu impresiuni musculare moderate : humerusurile sînt rotunjite (77,27), femurele hiperplatimere (74,28) și tibiile mesocnemice (63,63).

M₄ : Juvenis (aprox. 15 ani), chiruit pe stînga, foarte gracil, cu femurele hiperplatimere (66,66) și tibiile euricnemice (70,83 ; 77,27).

Tumulul VIII : M₁ conține două schelete slab reprezentate : A — Juvenis, de sex feminin ; B — de sex feminin. Scheletul A are craniul dolicocefal (68,13), ovoid în norma verticală, cu occipitalul bombat, baze frontale proeminente, glabella (0), inion (0), abrazia dentară redusă, toate suturile craniene deschise. Scheletul B de sex feminin este gracil, cu musculatură medie : humerusurile sînt rotunjite (80,00), cubitusurile platolene (63,27), femurele eurimere (87,00) și tibiile platicnemice (62,00). Ambele schelete au caractere mediteranoide.

M₂ : adult tînăr (22—26 ani), posibil bărbat : prezintă o mandibulă robustă în cadrul seriei, indice de robusticitate (44,40), humerusuri rotunjite (80,00), tibii platicnemice (60,00).

M₃ : femeie, Maturus avansat (50—55 ani), foarte gracilă, cu musculatura mediu dezvoltată. Craniul este hiperdolicocefal (69,74), hipsieran (67,69) și acrocran (97,05), ovoid în norma verticală cu occipitalul bombat, glabella (0—1), mastoida (2), inion (1) ; fruntea este eurimetopă (71,32) cu creste intermediare (80,83) și baze frontale proeminente, nasul leptorin, mandibula gracilă cu mentonul buton, dinții (P₂, M₃, M₂, M₃) pierduți *intra vitam*. Humerusurile sînt foarte gracile, cu indicele diafizar ridicat (84,84), femurele hiperplatimere (67,74), tibiile euricnemice (77,27). Tipologie, scheletul prezintă pregnante caractere mediteranoide.

M₄ : mormint dublu : Infans II (8—9 ani) și Adultus (25—30 ani) de sex feminin, statura (156 cm). Craniul ovoid în norma verticală are glabella (1—2), inionul (1—2), mastoida (2—3), malarile gracile și înguste, bolta palatină paraboloidă cu ușor prognatism alveolar, două carii profunde (M₁ stînga și M₂ dreapta), două carii profunde pe maxilar și M₁ (dreapta mandibular) pierdut *intra*

vitam. Humerusurile sînt rotunjite (83,33 ; 78,57), cubitusurile eurolene (80,00), tibiile platicnemic (61,11 ; 68,33). Tipologic, caractere dominant mediteranoide cu influențe protoeuropoide.

M : mormint de incinerare, cîteva fragmente osoase de adult.

Tabelul 1

Principalele dimensiuni și indici cranieni ai seriei osteologice de la Ampoița (jud. Alba)

No. Martin	Dimensiuni Indici	T. II M ₁	T. II M ₂	T. II M ₃	T. II M ₅	T. II M ₈	T. III M ₁	T. V M ₄	T. VIII M ₁	T. VIII M ₃
1	gl-op	176	196	187	190	—	203	187	182	195
2	gl-i	171	190	183	187	—	—	170	176	182
2a	n-i	169	184	170	181	—	—	—	170	183
3	gl-l	173	189	187	186	—	197	185	170	185
3a	n-l	176	187	176	—	—	193	180	171	182
8	eu-eu	132	133	141	137	132	—	135	124	136
9	ft-ft	85	101	96	100	94	105	96	90	97
10	co-co	113	122	122	—	120	127	128	—	120
12	ast-ast	115	116	111	113	112	—	115	111	116
20	po-b	126	127	131	130	125	142	130	—	132
26	n-b	113	113	118	120	—	121	117	110	111
27	b-l	116	124	130	128	123	123	137	115	117
45	zy-zy	—	125	—	—	116	—	—	—	—
47	n-gn	—	112	—	117	—	—	—	—	—
48	n-pr	—	69	—	72	—	—	—	—	—
51	mf-ekt	—	39	—	43	—	—	—	—	—
52	în. orbită	32	36	—	33	—	—	—	—	—
54	al-al	20	23	—	25	—	—	—	—	—
55	n-ns	—	50	—	57	—	—	—	—	—
8 : 1	ind. cefalic	73,44	67,85	75,40	72,10	—	—	72,19	68,43	69,74
27 : 1	i. b-l : long.	65,90	63,26	69,51	—	—	60,59	73,26	63,18	60,00
20 : 1	i. po-b : long.	71,18	64,79	70,05	68,42	—	69,95	69,51	—	67,69
20 : 8	i. po-b : trs.	96,92	95,48	92,90	94,89	94,69	—	96,26	—	97,05
9 : 10	i. front. trs.	75,22	82,78	78,68	—	78,33	82,67	75,00	—	80,83
9 : 8	i. ft-par. tr.	65,38	75,93	68,08	72,99	71,21	—	71,11	72,58	71,32
12 : 8	i. occ-par. tr	87,12	87,21	78,72	82,48	84,84	—	85,18	89,51	85,29
27 : 26	i. ft-par. lg	102,65	109,73	110,16	106,66	—	101,65	117,09	104,54	105,40
47 : 45	i. fac. total	—	89,60	—	—	—	—	—	—	—
48 : 45	i. fac. sup.	—	55,20	—	—	—	—	—	—	—
52 : 51	i. orbital	—	92,30	—	76,74	—	—	—	—	—
54 : 55	i. nazal	—	46,00	—	43,85	—	—	—	—	—
45 : 8	i. zy-zy/eu-eu	—	93,98	—	—	87,87	—	—	—	—
9 : 45	i. ft-ft/zy-zy	—	80,80	—	—	81,83	—	—	—	—

Discuții și concluzii

Nota caracteristică seriei osteologice de la Ampoița o constituie gracilitatea deosebită a scheletului atît pentru femei cît și pentru bărbați, precum și suprastructurile craniene șterse sau moderate și musculatura mediu dezvoltată pentru oasele lungi. Craniile sînt lungi și înalte, ovoide sau pentagonoide în norma verticală și în formă de casă-bombă sau bombă în norma occipitală, masivul facial este gracil cu nasul drept și leptorin, malarele gracile dispuse intermediar, fosa canină medie și mandibula gracilă. Scheletul post-cranian prezintă humerusuri rotunjite, femure hiper sau platimere cu relief subtrochanterian moderat, tibii hiper sau platicnemic cu fațete articulare suplimentare pentru astragal („fațete orientale”). Tipologic, se remarcă o constantă exprimare a caracterelor mediteranoide : schelet cranian și post-cranian gracil, talia mijlocie sau supramijlocie, malarele dispuse intermediar etc., în unele cazuri în amestec cu caractere protoeuropoide. Patologia dento-maxilară și osoasă se manifestă prin numeroase carii dentare și dinți pierduți *intra vitam* cu modificarea dimensională a osului în cazul mandibulei și modificări artrozice la nivelul rahisului.

În concluzie, se constată : 1 — o unitate fonetică în cadrul seriei datorată fie numărului restrins de schelete cercetate, fie unui număr redus de generații inhumate în necropolă ; 2 — seria osteologică fiind mică, omogenitatea structurii antropologice nu reflectă structura reală a populației, ci doar structura indivizilor care au fost exhumati ; 3 — fondul mediteranoid dominant : toate scheletele prezintă trăsături incadrabile în limitele de variabilitate ale acestui tip ; 4 — o patologie dento-maxilară și osoasă ușoară legată de felul alimentației și vârsta indivizilor ; 5 — efectuarea unor munci nu foarte grele reflectate în dezvoltarea moderată a musculaturii scheletului ; 6 — partea pe care zace scheletul în mormint nu este corelabilă cu sexul sau vârsta individului inhumat.

La nécropole du Bronze ancien d'Ampoița (dép. d'Alba)

Description anthropologique

RÉSUMÉ

Anthropologiquement, le matériel décrit dans cette étude (la nécropole d'Ampoița, com. Meteș, dép. d'Alba, Transylvanie) représente le premier groupe de tombes, respectivement la première série de squelettes appartenant aux porteurs de la culture de Coțofeni sur le territoire de la Roumanie.

La note caractéristique de la série est constituée par la gracilité particulière du squelette tant chez les femmes que chez les hommes ainsi que les suprastructures crâniennes effacées ou modérées et la musculature moyennement développée pour les os longs. Typologiquement, on remarque une constante expression des caractères méditerranéens : taille moyenne, squelette crânien et post-crânien gracile. Le crâne dolichocrâne, les malaires disposées en position intermédiaire, la fosse canine moyenne, la mandibule gracile etc., dans certains cas mélangés aux caractères protoeuropéens. On remarque aussi une faible pathologie dento-maxillaire et osseuse.

